

temes-3)

MANEL LÓPEZ I ESTEVE. Universitat de Lleida

LA FORMACIÓ DE L'ANTIFEIXISME A LA CATALUNYA REPUBLICANA (1933-1934)

L'arribada dels nazis al poder a Alemanya el 1933 va donar al feixisme el certificat d'amenaça internacional que, fins aquell moment, no s'havia atribuït de manera tan clara al feixisme italià. L'impacte i la recepció de l'ascens del nazisme fou immediat en la realitat social i política catalana. El diari de l'Esquerra Republicana a Terrassa, *L'Acció*, qualificà el mateix febrer de 1933 «la elecció de Hitler per a la cancelleria del Reich» com «una gran amenaça per a la pau mundial».¹

L'impacte de la novetat d'allò que significava el feixisme passà a partir d'aquell moment els cercles estrictes de la militància política i sindical per inserir-se en la confrontació política quotidiana. És a dir, l'esquema feixisme/antifeixisme anà adquirint centralitat en la vida política catalana al llarg de 1934. La dinàmica europea, en certa manera, servia per donar un nou significat a la confrontació política local.

Al llarg de l'hivern del 1933-1934 «la paraula feixisme», com deia un periòdic esquerrà, va començar a aparèixer a «les converses de penyes i de les tertúlies i a les pàgines dels diaris», perquè s'havia anat introduint un cert neguit popular per «l'onada negra que s'extén per tot el món», i alhora una clara i confusa consciència d'oposició, una mena d'antifeixisme popular confrontat al «feixisme casolà».²

Rabassaires de Llinars del Vallès a la manifestació antifeixista de l'abril de 1934 a Barcelona.

Un dels elements constitutius de l'antifeixisme europeu d'entreguerres va ser el seu caràcter plural, tant en la pràctica política com en l'aspecte discursiu.³ Les varietats de l'antifeixisme suposaven no només preses de posició diverses davant l'ascens dels feixismes sinó també caracteritzacions que podien resultar absolutament contraposades. Sobre la base d'una clara imbricació entre democràcia i transformació social, amb totes les accepcions possibles de les dues, l'antifeixisme a Catalunya d'ençà de la primera meitat de 1933 va bastir respostes diverses al que representava el feixisme.

Així, l'amenaça del feixisme fou percebuda com a tal no només entre els principals dirigents de les organitzacions, sinó que es va estendre pels capil·lars de les bases obreristes. La cèl·lula local del BOC a Granollers va fer una crida als treballadors davant l'avenç del feixisme el març de 1934. A Granollers s'organitzava el feixisme: «tenen llistes de militants obrers que han d'esser assassinats». Els feixistes eren «un grup de brètols, catòlics que segueixen les orientacions de Dollfuss, d'Hitler, de Mussolini i Gil Robles, acaten les ordres de Pius XI que encara li regalimen els caixals de la sang de les dones i les criatures austríaques».⁴ La Federació Local de Sindicats de Sabadell, a través del seu portaveu *Vertical*, exposava, tot just format el govern de Hitler a Alemanya, el que suposaria aquest fet: «la repressió més brutal caurà sobre les espatlles dels que es neguin a adorar el monstre tricèfal: Déu, Estat i Capital».⁵

Als republicans catalanistes, Hitler els preocupava pel que significava d'atac frontal a les institucions democràtiques. L'astorament dels republicans catalanistes davant l'ascens del nazisme, o d'altres feixismes, venia pel que aquest tenia de «doctrina antidemocràtica i antiparlamentària», de dictadura que no representava el poble i, en conseqüència, tampoc representava la llibertat.

Inicialment, l'acció política antifeixista fou impulsada per les organitzacions obreristes. Des de l'hivern de 1933 i al llarg del 1934 podem resseguir la intensa activitat d'actes d'afirmació antifeixista arreu de Catalunya: un gran míting antifeixista a Igualada el setembre de 1933, un altre míting antifeixista al teatre Bosque de Mataró amb Joan Peiró, el mestre anarquista Josep Xena parlant sobre el feixisme i la guerra a l'Ateneu Obrer Cultural de Granollers, ja entrat el 1934, o l'acte polític de presentació de l'Aliança Obrera contra el feixisme a La Bohèmia de Barcelona, amb més de 8.000 assistents.⁶

Les vagues generals antifeixistes i l'assassinat de Balaguer el 1933

El 10 de setembre de 1933 un jove militant del BOC de Balaguer fou assassinat d'una punyalada per membres del requetè. Uns 200 carlins havien celebrat un aplec al poble veí de Camarasa i un cop finalitzat s'aturaren al centre de Balaguer. Per «impedir les provocacions feixistes», els comunistes i joves esquerrans de la capital de la Noguera van enfrontar-se amb els tradicionalistes. No era la primera acció directa contra les activitats considerades com a feixistes ni tampoc seria l'última. L'Aliança Obrera contra el feixisme considerà el crim comès a Balaguer com «el primer símptoma alarmant dels atacs que preparen les colles de la reacció contra la classe obrera». Pel Comitè de l'Aliança, «la mort del company Marian Pujol pel requetès» era «obertament un acte feixista».⁷

La resposta, en clau antifeixista, per la mort del militant bloquista fou la convocatòria d'una vaga general l'11 de setembre que va tenir un ampli seguiment a Lleida i Balaguer. Comunistes i socialistes, del BOC, del PCC, ugetistes i socialistes van respondre conjuntament. A Balaguer els comunistes van muntar punts de control pels carrers i van escorcollar alguns dels domicilis dels monàrquics més significats. Sembla que també van ser ells els que van detenir un bon nombre de carlins que després serien lliurats a la Guàrdia Civil. La vaga a la capital de la Noguera fou seguida àmpliament, amb forta tensió en l'enterrament civil del militant bloquista. A Lleida la convocatòria de vaga adquirí força més duresa.⁸ Els telegrams del governador

civil de Lleida al seu homònim de Barcelona permeten observar la confrontació que caracteritzà la jornada antifeixista.

Segons el governador, l'11 de setembre «los comunistas esta capital formando grupos de quinze o veinte individuos han intentado paralizar la vida comercial de la Ciudad suspender mercados y cerrar establecimientos habiendo tambien pretendido quemar iglesia San Pedro sin lograrlo». A la tarda «pretendieron elementos comunistas celebrar una manifestación que no havia sido autorizada para protestar de la muerte de un correligionario en Balaguer [...] habiendo tenido que actuar fuerza pública que disolvió dicha manifestación en el momento que un orador dirigia la palabra des de un balcón del local de los Sindicatos». Pocs dies després el mateix governador informava que per la «autoridad judicial han sido puestos en libertad todos los detenidos con motivo sucesos desarrollados en Balaguer [...] excepto tres» i demanava que «me indique criterio a seguir en lo concerniente a propaganda fascista y si debe autorizarse la constitución de entidades de dicho caracter declarado o encubierto».⁹ La vaga general de resposta als fets de Balaguer mostrava la potencialitat de l'instrumental antifeixista per vehicular mobilitzacions polítiques generals. Entre els cercles obreristes no hi havia cap mena de dubte que l'assassinat de Balaguer havia estat una clara envestida feixista. Així ho expressava la protesta dirigida al governador civil de Barcelona per un grup d'obers de Ribes de Freser, que el «vil asesinato obrero Pujol de Balaguer» es devia a la permissivitat de les autoritats davant «las manifestaciones fascistas».

Dones de la secció femenina de les JEREC a la manifestació antifeixista de l'abril de 1934 a Barcelona.

temes-3

El potencial de l'antifeixisme aniria guanyant terreny arreu entre el final de 1933 i el 1934. Tenint present aquest potencial, l'Aliança Obrera va fer la seua primera acció important arreu del Principat convocant una «huelga general de 24 horas contra el fascismo» en solidaritat amb els obrers vaguistes de Madrid. D'aquesta manera, el Comitè de l'Aliança Obrera convocà el 13 de març de 1934 una vaga general de 24 hores.¹⁰

La vaga general de 24 hores fracassà a la ciutat de Barcelona però tingué un ampli seguiment en una quarantena de municipis, entre els quals hi havia bona part dels principals centres industrials del Principat, com Manresa, Sabadell, Mataró o Reus. La valoració de la vaga per part del Comitè de l'Aliança fou d'un optimisme moderat, tot i els atacs que el mateix Comitè va rebre de diverses de les forces que integraven l'Aliança i de l'Esquerra i el mateix govern català.

Les mobilitzacions antifeixistes del republicanisme catalanista

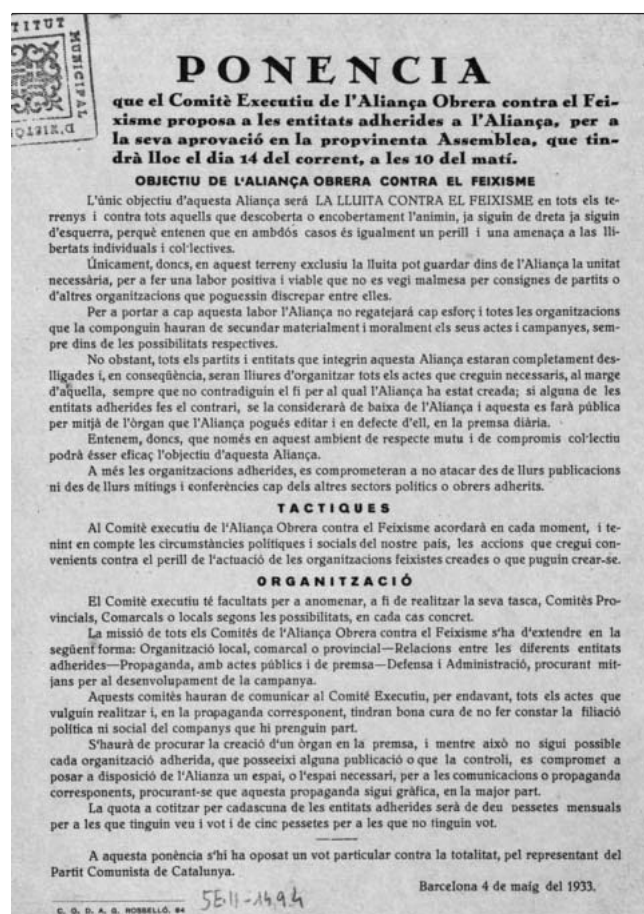
La preocupació per l'amenaça feixista era igualment important entre el republicanisme catalanista i es reflectí també en la seva activitat política. El 29 d'abril de 1934 l'Esquerra Republicana va organitzar una gran mobilització antifeixista a Barcelona com a protesta a «les boires de l'Escorial». Era una manifestació de rebuig a l'acte d'adhesió a la figura de Gil Robles que la CEDA havia organitzat el 22 d'abril a l'Escorial i que havia generat una forta inquietud en recordar a les *adunate* prèvies a la marxa sobre Roma.

L'Esquerra engegà una autèntica mobilització de les seues bases per a la jornada antifeixista. El reclam de l'antifeixisme, contraposat al feixisme «dels gil-robles, els albinyanes i els primorriveristes», resultava útil per engegar una mobilització massiva. D'aquesta manera, el conjunt de les comarcals d'Esquerra van activar els seus afiliats per fer front als «feixistes espanyols» en la «seva primera demostració a El Escorial». El 20 d'abril el president de la Federació Comarcal d'ERC de Montblanc, Enric Pujadas, es dirigí a tot el seguit de centres locals i els demanà la participació: «es precis que a la manifestació del diumenge, dia 29, hi figurin tots els bons republicans, tots els aimants de Catalunya, tots els amics de la llibertat. No ha de mancar-hi ni un centre, ni un ciutadà». Contra «la llopada feixística de terres espanyoles» es van fer actes i crides per fer acudir els afiliats i simpatitzants d'Esquerra a la jornada antifeixista del dia 29.

A Granollers, Reus, Osona, el Bages, l'Anoia, Badalona, el Penedès o el Vallès, entre altres, s'aconseguí mobilitzar àmpliament les bases esquerranes. Entre les accions prèvies a la mobilització, hi hagué una encesa de fogueres «contra el feixisme» en diversos cims d'arreu del Principat, organitzada per les JEREC: al turó de la Tossa de Montbui, al turó de

l'Home, a la muntanya de Puigterrà, en diversos punts del Baix Camp i a la Mola de Sant Llorenç, entre molts altres. La manifestació antifeixista resultà tot un èxit. Milers i milers de persones es manifestaren amb el lema «Present! Al crit d'alerta contra el feixisme».¹¹

Ponència de l'Aliança Obrera contra el feixisme.

A partir del maig de 1934, amb l'inici de la crisi constitucional entre el govern català d'esquerreres i el govern de la República de centre-dreta, el rebuig a allò que s'entenia com a feixisme anà adquirint cada cop més centralitat en un context de confrontació política creixent. Els propietaris de l'IACSI es convertiren en Isidrofeixistes, als mitjans i actes apareixia recurrentment la determinació de combatre la «fúria feixística i monarquitzant» i els actes massius de caràcter antifeixista organitzats pels esquerrans s'anirien repetint. Només a Falset, la concentració antifeixista organitzada per les comarcals de l'Esquerra del Priorat l'1 de maig reuní, segons *El Pueblo*, més de 15.000 esquerrans. La concentració de Falset estava plena d'«afirmacions republicanes catalanistes i especialment

anti feixistes». «Volem l'aplicació de la Llei del camp», «Abaix el feixisme», «Abans que el feixisme la revolució» o «Visca la República Catalana» és el que es podia llegir a les pancartes.¹²

Les diverses cares de l'amenaça feixista

Si bé la percepció que l'amenaça feixista podia caure en qualsevol moment sobre la democràcia republicana, els guanys i expectatives de reforma social, l'autonomia i el moviment obrer era àmpliament compartida entre republicans catalanistes i obreristes, no resulta tan clar que entre ells existís una concepció similar d'allò que s'anomenava feixisme. Per tant, des del rebuig a l'amenaça entesa com a feixista podia posar-se l'accent en un o altre dels seus elements constitutius a l'hora de caracteritzar-la.

En la caracterització obrerista apareixien, sobretot, els «Isidros», banquers i industrials, l'Església, el requetè, Gil Robles al capdavant i gairebé totes les forces de la dreta unides per mantenir intactes els interessos de les classes dominants i anorrear el moviment obrer. Així, quan les diverses organitzacions obreres de Tarragona, el setembre de 1934, protestaven enèrgicament «dels acorts de les assemblees del Institut de Sant Isidre fascista en Madrid i dels fascistes reunits a Covadonga» i demanaven la clausura del mateix Institut, «organització de fascistes i anti-catalans, amb la confiscació de llurs bens socials en indemnissació als rabassaires», assenyalaven un dels pilars socials, el dels propietaris agraris, que a parer seu constituïa el «feixisme casolà».¹³ Al marge de les teoritzacions dels dirigents obreristes sobre el feixisme, molt probablement el que més pesava en la caracterització d'aquest

entre els militants obrers era la seua capacitat, d'una agressivitat desconeguda pel que se sabia d'arreu, per esbudellar el moviment obrer i eliminar les seues conquestes. D'aquesta manera, com assenyalava l'òrgan de la Unió Local de Sindicats de Lleida *Lucha Social*, la millor caracterització del feixisme a Espanya es trobava en els punts programàtics que el congrés de la CEDA aprovaria l'abril de 1934: «Derogación de la legislación sectaria, socializante y antiespañola», «Reconstrucción de España. Guerra a la lucha de clases», «Ante todo España y sobre España Dios», «Antiparlamentarismo. Antidictadura. El pueblo se incorporará al Gobierno de un modo orgánico y jerárquico, no por la democracia degenerada» i «Disciplina. Los jefes no se equivocan».¹⁴

Als republicans catalanistes el feixisme els preocupava pel que tenia d'atac a les institucions de la democràcia republicana i l'autonomia. El «feixisme pur», com s'expressaria des de *La Humanitat*, era sinònim d'«Antidemocràcia. Fanatisme, reacció de sang, unitarisme», identificat amb Gil Robles i la CEDA. El que havia estat conseller d'Economia i Agricultura i cap de l'Esquerra a Vilanova i la Geltrú, Ventosa i Roig, havia assenyalat que el feixisme atacava de ple les institucions democràtiques i que en fer-ho justificava «per endavant, totes les violències que contra ell puguin emprar-se». Pels republicans catalanistes la democràcia republicana, les institucions democràtiques, representaven el poble i en aquest marc «els partits d'esquerra [...] en forma evolutiva» podien dur a terme el seu programa de reforma social. El feixisme era l'expressió més clara d'odi a la democràcia i al parlamentarisme i, per tant, l'amenaça més frontal a la Catalunya autònoma, al baluard del republicanisme autèntic en paraules dels mateixos esquerrans. ■

Notes

1. *L'Acció. Diari d'Esquerra Republicana*, 1 de febrer de 1933, p. 1; 30 de març de 1933, p. 1; 1 d'abril de 1933, p. 1.
2. *El Dia*, 17 de juliol de 1934, p. 1; *L'Acció. Diari d'Esquerra Republicana*, 30 de març de 1933, p. 1; 6 d'abril de 1933, p. 1.
3. S. PREZIOSO, «Antifascism and Anti-totalitarianism: The Italian Debate», *Journal of Contemporary History*, vol. 43 (4), 2008, p. 555-572.
4. Arxivi Històric Comarcal del Vallès Oriental (AHCVO). Fons de l'Ajuntament de Granollers. Correspondència octubre 1934.
5. J. ABAD, «La Federació Local de Sindicats de Sabadell. La posició de la FLS davant l'ascensió del feixisme a Europa i davant el catalanisme», *Arraona*, 21, tardor 1997, p. 54.
6. ADGGEC. Fons antics. Gobierno Civil. Caixa 280; Archivo Histórico del Partido Comunista de España (AHPCE). Documentos PCE. Rollo

VIII. Partit Comunista de Catalunya. Comitè Central. Barcelona. Setembre 1934.

7. *Justícia Social*, 23 de setembre de 1933, p. 4.

8. J. BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*, Barcelona: L'Avenç, 1986, p. 349-350.

9. ADGGEC. Fons antics. Gobierno Civil. Caixa 280.

10. AHN- Sección guerra civil. PS. Barcelona, 1944

11. *Acció*, 5 de maig de 1934, p. 1; *El Dia*, 28 d'abril de 1934, p. 2; i *Mirador*, 3 de maig de 1934, p. 1.

12. *El Pueblo*, 2 de maig de 1934, p. 1.

13. ADGGEC. Fons antics. Gobierno Civil. Caixa 278.

14. *Lucha Social*, 10 de febrer de 1934, p. 2.